

מבוא:

השינוי העיקרי שעל כולנו לעבור הוא שינוי ההתייחסות לקיומה של רשת האינטרנט. אין מדובר רק באמצעי תקשורת משוכלל יותר. לו זה היה כך היינו יכולים להשתמש בפרדיגמות הקודמות כדי להתמודד עם המציאות החדשה, ורק לשכלל אותן מעט לאור האפשרויות הטכנולוגיות המפותחות. מבחינה זו, לא היה הבדל גדול בין המצאת האינטרנט ובין המצאת הטלפון, אם כי כמובן גם הטלפון חולל שינויים גדולים. אולם נראה כי יש להגדיר את השינוי כלא-פחות ממהפכה. אם אפשר להשוות את מהפכת האינטרנט לדבר מה נראה כי הדבר הקרוב יותר הוא המצאת הדפוס. חלק מחוקרי התורה שבעל פה טוענים כי המהפכה הגדולה ביותר בתחום התורה שבעל פה מאז ימי עזרא הייתה המצאת הדפוס, שכן היא שינתה לחלוטין את פני לימוד התורה, ואת דרכי ההתקשרות בין בני אדם; מכתבי יד נדירים ויקרים לדבר מה מצוי; מטקסטים שעדיין ניתנים לשינוי להלכה מקובעת בשל התפוצה הרחבה; מדברי תורה ארעיים יחסית לדברי הלכה נצחיים ונגשים. ההשפעה על התורה שבעל פה הייתה אדירה והדבר הביא לשינויים רבים.

השפעת רשת האינטרנט על עבודת הרב גדולה פי כמה וכמה ממהפכת הדפוס. נציין כמה מהעובדות הבולטות ביותר: רשת האינטרנט מאפשר חיים בזהויות כפולות: זו שבחיים שהיא היחידה, וזהויות רבות אפשריות ברשת האינטרנט; הרשת מקבעת הרבה יותר את מהפכה המידע, והופכת את הידע התורני לנגיש הרבה יותר; היא מקבעת את דברי התורה הנאמרים הרבה יותר מהדפוס, בשל העובדה שיש בה מנועי חיפוש רבים; היא מאפשרת למחפש תורת אמת לא לקבל תורה מרב אחד, אלא לבחון ולבדוק את השיטות האחרות הנאמרות, ו"לנצל" אותן לתפיסות עולמו; היא יצרה סוג חדש של ניאוף בין בני זוג – הניאוף הוירטואלי, שהוא המשך לגלישות אסורות; היא יצרה סוגים חדשים של קשרים חברתיים – פייסבוק, ICQ, טוויטר – ועוד ועוד.

שתי אפשרויות רבניות אסטרטגיות נמצאות בקצוות ההתייחסות לרשת, וכמובן כל אפשרויות הביניים האפשרות הקיצונית האחת היא לא לייחס למהפכה הזו משמעות עמוקה, וזאת הן בשל דחיית ההנחות העומדות בראש מאמר זה, והן בשל הטיעון כי ביסודו של דבר אין תחליף לקשר האישי בין הרב ובין הציבור והאדם היחיד, וסופם של דבר החיבוק החם, הדרשה בבית הכנסת וההשתתפות בשמחות ובימי אבל, כמו גם כל הפעילויות המסורתיות של הרב לאפשר לרב למלא את תפקידו, ולא זו בלבד אלא שכיום נדרשים ביתר שאת, בשל הניכור הגדול והבדידות שהרשת יוצרת, ועל כן הם גם אפקטיביים יותר. האפשרות האסטרטגית השנייה היא להטמיע את השינוי הגדול שאנו נמצאים בתחילתו בלבד, ועל כן לערוך מהפכה בהכרעות רבות של העולם הרבני בעבר בדבר אופי העבודה הרבנית, מטרתה וייעודה, עד שתשנה את פניה כמעט ללא הכר.

כדרכם של דברים אין פיתרון אחד נכון – הקהילות שונות זו מזו, הרבנים שונים זה מזה, הצרכים שונים ממקום למקום. למעלה מכך, הצבנו בדברינו שני פתרונות קיצוניים, ובדרך כלל הקיצוניות היא אבות הכישלון, ומדובר למעשה בצורך להרכיב אסטרטגיות שונות ומנוגדות. בעבודה הרבנית, לפחות היום, לא ניתן ללכת עד הקצה בתחום אימוץ התפיסה המהפכנית הטוטלית, ולו רק בשל העובדה שרשת האינטרנט כיום אינה רלוונטית בימי שבת קודש, ימים טובים ויום הכיפורים. אף על פי כן, מאמר זה לא יעסוק ב"דרך האמצעי", בשל החשיבות הגדולה להבין ראשית את הקצוות. לעולם צריך להקדים לדרך האמצע המורכבת מטבעה, והמושפעת מנסיבות רבות (כאמור: אופי הרב, אופי הקהילה וכדו') את בירור האפשרויות

העוצמתיות ביותר, כדי שהם יהיו חומר הגלם ממנו תורכב דרך אמצע שאינה עשויה בין קבוצות אלא לתמוך בשתי הקצוות גם יחד. אציג חלק ממשמעויות ההשפעה של רשת האינטרנט על עבודתו של הרב, ויש להתייחס אליהן כאל דוגמאות בלבד. בכל דוגמה אפתח בהצגת הנושא עצמו ואסיים במשמעויות המעשיות הנובעות ממנה.

ב: מבנה עולם הרבנות ומעמדו:

יסוד עולם הרבנות בישראל נעוץ בקיומה בסנהדרין האחת והיחידה. היא מקור הסמכות ההלכתית, הן בתחומי החקיקה והן בתחומי השיפוט. התורה מלמדת בספר דברים כי במקום אשר יבחר ד' יושב השופט אשר יהיה בימים ההם, אליו מביאים את כל ההלכות שאינן ברורות. עם התמוטטותה עברו הסמכויות הרבות לידי הרבנים, כל אחד לפי זמנו ומקומו, ולא ד"לא תסור" הוחל (בצורה מוגבלת) על החכמים לדורותיהם. ההיררכיה היא אפוא יסוד הרבנות: הן במבנה, הן בידע, והן במעמד הציבורי. במקומות רבים הפך הרב לא רק לאוטוריטה התורנית, כי אם גם למנהיג הקהילה ומוביל דרכה.

אחד השינויים המשמעותיים ביותר שיצרה רשת האינטרנט הוא השינוי הדרמטי בתמונת העולם ההיררכיונית. אין מדובר עוד בתמונת עולם בה עומד הרב מעל כולם, אלא ברשת בעלת מוקדים שונים וקווים שונים המחברים אותה. הרב אינו ניצב עוד לבדו בראש הפירמידה, אין הוא בעל הידע היחיד ואין לו מונופול על הנגישות למקורות יהודיים, יש אפשרות לקהילה לבחון מה עמדת רבנים אחרים בתחומים אלה ולהציב אותם בפני הרב וכדו'. בכלל המונח של "מרא דאתרא" משנה את פניו: לא ברור מיהו ה"מרא" ובעיקר – מהו ה"אתרא" בעולם אינטרנטי (על דרך ההלצה ניתן לומר כי הכוונה במילים "אתרא" בימים אלו היא לאתר האינטרנט, ולא למושב הקהילה). בכלל, האינטרנט הוא מקום המזמין דיון – בפרומים, בטובקים, ובמסגרות נוספות, והדבר משפיע השפעה ניכרת על מעמדו של הרב גם בחיים ה"אמיתיים".

הבנת תהליך זה מחייבת את הרב לשנות בצורה משמעותית את דרכי הנהגתו בקהילה. הוא אינו יכול עוד לצפות כי פסק הלכה שייאמר על פיו יזכה לציות מלא של הקהילה. הוא צריך לעמוד במבחן הנימוק וההתקבלות; הוא פועל פחות מכוח מעמדו כרב ויותר ביכולתו לנמק ולשכנע, ולהפוך מוקד בו הקהילה תפצה; הוא פועל יותר כמציג את הדילמה ההלכתית ואת ההכרעה שהוא מכריע, אך בלי היכולת לכפות הכרעה זו ולטעון שהיא ההלכה ואין בלתה; מצפים ממנו להציג גם את העמדות האחרות והדבר אינו בעדו לבאר מפני מה הוא בחר באחת מן הדרכים, אך כל זה מתוך הכרה כי הקהילה אינה נתינו אלא שותפיו. הרב צריך גם להתרגל לשפע של ביקורת על דרכו, כחלק מהשפעות האינטרנט על משקלו של כל אחד והיכולת שלו להביע את דעתו. שינוי סגנון הנהגה הרבני הוא כורח לאור המהפכה בתמונת העולם האינטרנטית.

בכלל הרב צריך להתרגל לשפה דיאלוגית יותר. אין אנו מוצאים עוד את הרב העומד על קתדרה, משמיע את דבריו לציבור ועונה לשאלות כאוטוריטה היחידה. הרשת הרגילה את האנשים כולם להיות חלק מהדיון, להביע את עמדותיהם שלהם מתוך עמדה שוויונית, ולהיות זכאים אף לחלוק ולבקר. אפשר שאנו מוצאים כאן את בית המדרש במהדורתו המתחדשת, ודף הבית של הרב דומה יותר לדף הגמרא מאשר לספר שולחן ערוך. במסגרת זו נדרש אפוא הרב למצוא את הדרך להביא לידי ביטוי את כל אשר למד ואת הסמכתו הרשמית כרב יחד עם קיום דיון פתוח והקשבה לדברים הנאמרים מתוך עמדות אחרות.

ג: השפעת האינטרנט על חיי המשפחה ותפקוד הרב:

האינטרנט הוא המקום בו מתבטא העולם הפוסט מודרני בהתייחסות מיוחדת לחיי המשפחה. עולם זה אינו מקבל עוד את המשפחה המסורתית – אבא אמא וילדים – כמובנת מאליה, והוא מעצב "משפחה חדשה"

משמעותיים ביותר. שינויים אלה מחלחלים גם לעולמם של נאמני התורה והמצוות, ובאים לידי ביטוי בפירוק התפקידים המסורתיים והתפקוד במשפחה, ליחסים שונים בין הורים וילדים, לקיום אפשרויות נוספות של קשרים בין המינים ללא נישואין, לדיון בלתי ניתן לעצירה בשאלת בעלי הנטייה ההפוכה ועוד ועוד. לא זו בלבד, אלא שהאיומים על חיי המשפחה בשל המציאות ברשת האינטרנט עצומים. הדבר נובע מסיבות שונות. ראשית, גם אם נתייחס לאינטרנט כאל כלי בלבד, וגם אם הגולש מוצא את עולמו באתרים "כשרים" בלבד, עדיין מדובר בעוד מכשיר זולל זמן הנכנס לחיי המשפחה ומתחרה על חיי הזוגיות והקשר הפנימי, כמו גם על זמן השיח שבין הורים וילדים. אולם אלו הבעיות הקלות. הבעיות הקשות שהרשת גורמת נובעות מהאפשרויות החדשות להפדת ברית הנישואין שנוצרו בה. בעיקר אמורים הדברים כלפי גלישות אסורות המביאות חורבן גדול - משבר אמון קשה, טומאת המחשבה והקשר הזוגי, חיפוש אחר דברים שלא ניתן להשיג אותם בחיי נישואים נורמטיביים ועוד. לא זו בלבד, אלא שהרשת מאפשרת יצירת קשרים אינטימיים וירטואליים דרך צ'טים ותוכנות אחרות המאפשרות שיח אינטרנטי, ומדובר באיום של ממש על חיי הנישואין.

התגובה הרבנית העיקרית עד כה הייתה מנגנון ההתגוננות הקלאסי הרבני - הגבהת החומות, והניסיונות למנוע את ההתדרדרות. רוב הפעילות הרבנית הייתה מיועדת לעידוד ה"אינטרנט הכשר", וכיום גם המכשירים הסלולריים ה"כשרים", לפסיקות הלכה המבקשות בכלל להרחיק את האדם מהרשת, ולאיום על עתידו בעולם הבא. פעילויות אלה יוצרות מרחב להתמודדות עם הבעיה הקשה, אולם העובדה שהם הכלי העיקרי מלמדת למעשה על חולשה רבנית גדולה, כמו גם על נאיביות. מעבר לכך, הטכנולוגיה תנצח את החומות (לדוגמה: האפשרות לגלוש in private בדפדפנים החדשים), ולא זו בלבד, אלא שאין הניסיונות לבנות חומה גבוהה יותר יעילים כאשר מדובר במקומות עבודה, ובמקומות בהם אין אדם גולש דרך הספק שלו. כאן אנו נדרשים לפעילות רבנית רחבה הרבה יותר, הכוללת בין השאר: בניית עולם רוחני שמתמודד מכוח הבחירה החופשית הטובה (דבר המנוגד מבחינה מסוימת לחתירה לאינטרנט "כשרי"); פסיקה הלכתית מנומקת ומסודרת לגבי המשמעות ההלכתית החמורה של הפרת ברית הנישואין גם במישורים וירטואליים; פיתוח משנת תשובה ותיקון למי שנפל ברשת הגלישה האסורה; תוכניות הכנה לנישואין הכוללות לא רק לימוד הלכות נידה ודרכי הקשר הגופני, כי אם גם עולמות שלמים של זוגיות, אינטימיות ונאמנות; פיתוח משנת התערבות בשעה שנחשפות הנפילות ברשת האינטרנט וכדו'. כל זה הוא חלק בלתי נפרד מעולמו של הרב, וההתעלמות מכך היא עיוורון שאינו במקומו.

ד : אפשרויות הפצת תורה ברשת

"שלח לחמך על פני המים" מתקיים ברשת האינטרנט בצורה שלא ניתן לשערה מראש. קשה למצוא אדם שלא יעיד כי הרשת הפתיעה אותו, בכך שדברים ששולחו על ידו בדרך זו או אחרת ללא כוונה תחילה הגיעו למקומות בלתי צפויים. בין שאר המשימות שהרשת מאפשרת ניתן אפוא למצוא את היכולת להפיץ תורה בהיקפים שלא היו כמותם. כמות דברי התורה שברשת היא לא תאומן - דרשות לפרשיות שבעו ו "Ask the Rabbi"; שיעורים מצולמים ומשוכתבים; מאגרי מידע ואתרי חדשות בתחומים יהודיים, ועוד ועוד. המושג "קהילה" כאמור לובש פנים נוספות. הקהילה המסורתית לא עברה מן העולם, הרבה בזכות יום השבת, אך גם בשל העובדה שעדיין נותרו לחיות גם בעולם הפיזי הממשי. בד בבד, קהילתו של הרב עשויה לחרוג ממסגרות הזמן והמקום: דברי הרב מגיעים למרחב יותר גדול מבעבר, גם אם הוא לא מודע לכך.

אפשרויות אלה מחייבות את הרבנות בישראל להעניק חלק מבעליהם חסד ורחמים. הרב צריך להיות חלק מהתחרות על זמנו שתהיה בבחינת "נר לאחד נר למאה", בשל התפוצה הרבה שלה. הרב צריך להיות חלק מהתחרות על זמנו הפנוי של הציבור, ועל המשאבים המופנים באופן מתמיד לגלישה ברשת. כיוון שמדובר בתחרות מדובר אפוא לא בציבור שבו, אלא בציבור שסבלנותו התתייחסות שלו נמוכה מאוד, ושם הדברים לא יהיו אטרקטיביים (מצד האמת שבהם, ולא מצד הפרובוקציות) הם לא יצליחו לנצח בתחרות זו. אמנם, אל נא נשלה את עצמנו, וניתן בהחלט לקבוע כי דווקא ההיצע הרחב מוריד את המשמעות של איבר בפני עצמו, בדיוק כפי שאנו מוצאים בעקומת התמורה של חיי הכלכלה. ואף על פי כן, דווקא בשל העובדה שאין אנו יודעים על איזו אוזן יפלו דברינו ובאיזה מסך יופיעו דברינו, אנו נתבעים לכתוב ברמה גבוהה, ולנצל את האפשרויות הרבות שהרשת פתחה.

באופן ספציפי יש להדגיש עניין מרכזי וחיוני, שרבני חוץ לארץ מודעים לו יותר, אולם המשימה מוטלת על כל עולם הרבנות: כלפי מה הדברים אמורים? עד שאנו נחלקים מחלוקות פנימיות כאלה ואחרות בנושאים הקורעים את העולם המחויב להלכה, כגון גיור, לימודי חול, חברה מעורבת וכדו', מתרחש בעולם היהודי חורבן דמוגרפי שאנו (לפחות בישראל) אטומים לו. ההערכה השקולה ביחס לעתיד העם היהודי מלמדת כי אם נמשיך בדרך זו סביר להניח כי בדור הבא נקטן ב-50% ובדור שאחרי זה שוב ב-50% וכך נמצא את עצמנו חס ושלים עם רבע מהעולם היהודי בעוד שני דורות. אנו קוראים את הנתונים האלה ומתעלמים מהם, ולעיתים אף מחריפים את הבעיה, בהצבת נורמות גבוהות יותר המרחיקות יותר את הבריות מלחזרה עם עולמם היהודי.

רשת האינטרנט אך מחריפה את המציאות הזו. ההבדלים בין אדם לאדם הולכים ומצטמצמים, השפה בינלאומית, חיתוך הזהויות הולך ומתרחב, ושאלת קיומו של עם ישראל כעם נפרד ונבחר אינה מתיישבת היטב עם האווירה הבינלאומית שברשת. איבוד הזהות הייחודית והחדה לטובת ריבוי זהויות וקשרים חובקי עולם זמניים ופשוטים הם חלק בלתי נפרד מהאווירה מעודדת ההתבוללות ונטישת האומה הישראלית. רשת האינטרנט מאפשרת גם התמודדות על מציאות קשה זו, וניסיון מתמיד לקשור את עצמו בכל עם ישראל. האחריות הזו מחייבת השתלבות באתרים יהודיים שונים הנאבקים על נפש האומה ועל הזהות היהודית של אבריה המדולדלים, והכרה זו מרחיבה את תחום עיסוקיו של הרב בישראל.

ברם, הרב יכול להשתמש ברשת לא רק ככלי הפצת תורה, אלא גם במישורים אחרים שהרשת מאפשרת. ראשית, זו אפשרות שלו גם להקשיב, להבין הלכי רוח, לקרוא את הדברים הנכתבים דווקא בלי מחסום הבושה, וללמוד הרבה מהמכתבים שנשלחים אליו. מניסיוני אני למד כי אחת התוצאות המובהקות של השאלות המופנות לרבנים דרך הרשת היא המידע העצום הגנוז בהם, והאפשרות שנקרתה בדרכם של הרבנים להבין מה באמת מטריד את אנשי קהילתם. ברם, הרשת אינו רק כלי לדיאלוג, אלא יכולה לשמש כיד הרב גם כלי גיוס - למן איסוף צדקה ועד שביטת צרכנים, ולמן גיבוש הקהילה ועד היחלצות ליעדים לאומיים. הדבר גם מחייב את הרב לעצב את הקהילה ככזו שאינה פסיבית בלבד, ולא נועדה רק לצרוך את סיפוק שרותיו של הרב, כי אם גם כקהילה הנחלצת לפעילות. מעתה והלאה מבחנו של הרב הוא גם במימוש יכולת הגיוס של הקהילה לאותם יעדים חיוניים שהוא מצביע לעצמו.

ה : פסקי הלכה

מציאות חדשות מחייבות כמובן התמודדות הלכתית עם נושאים חדשים. מבחינה זו האינטרנט לכאורה אינו שונה מכלל העניינים בעולם החדש שנפרשים לנגד עינינו. דוגמה לדבר הן טכנולוגיות ההפריה החדשות, שגדולי הדור ופוסקי ההלכה עוסקים בהם דבר יום ביומו, ואין בית המדרש בלא חידוש. אולם, כאשר אנו

